

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Sprachkünste

Helwig, Christoph

Giessae, 1619

Dritter Theil/ Von Ordnung der Wörter.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-70058](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-70058)

Dritter Theil /

Von Ordnung der Wörter.

§§§§ §§§§§ §§§§ §§§§ §§§§ §§§§ §§§§ §§§§ §§§§ §§§§ §§§§

Heubt Ordnung ins gemein.

Der unterschied der Fall in andern Sprachen / wird im Hebräischen ersetzt theils durch den Besitzstand / theils durch Nebenvörter.

Der Zweitfall mit ein Männwort / wird gegeben durch den Besitzstand. (also daß das förderste Männwort im Besitzstand stehe.)

Der Drittfall / durch das vorgeheftete ב .

Der Viertfall / mit ein Sagwort / durch das Wörtlein מי (doch wirds oft ausgelassen.)

Die Vorwörter / Mit / Durch / Ahn / In / Vermittelt / durch das vorgeheftet ב : (Auch bisweilen durch den Besitzstand in ein zustendigen Männwort.)

Worinn Abgewichen wird von der Heubtordnung
anderer Sprachen.

1. Das Zuständige wird dem Selbstendigen nachgesetzt.
Wenns aber vorgesezt wird / so bedeuts zugleich mit das Sagwort /
Sein / und wird ein ganze Rede drauß.
2. Der Besizstand gibt offe ein zuständiges Nännwort / (deñ die Hebreisch
Sprach ist nicht gar reich an zuständigen) als לחם החרב stamm
des schwerts / das ist / flammendes schwert. לחם הדשא grüne des krauts / das ist /
grün kraut.
3. Ein Nännwort gehet vor ein Bezilten Sagwort her / so wol in gleichem
Geschläch / als Zahl / und Person.
4. Im Theilverstand und Samelverstand / ist breuchlich / daß die Zahlen
ungleich stehen / beid in Nännwort. Desgleichen auch in ZahlNah-
men.
5. Wenn zwei Sagwörter zusamen komen ohn ein Bindwort / so stehet das
hinderst in Unbezilteweise mit ein vorgehefteten ו :
6. Unbezilte weise verhelet sich in der Wortordnung wie ein Nännwort /
und behelt gleichwol auch die natur des Sagworts / als ביום היום
והיום am tag des machens des Herrn himel und erden.
7. Alle doppelung sterckt die bedeutung.
8. Die Umstandswörter die ein beschaffenheit bedeuten / werden gegeben
durch ein Selbständig Nännwort / mit ein vorgehefteten כ :
[Etliche werden gegeben durch ein Sagwort / als והוא er hat
gewundert mit händeln / das ist / er hat wunderbarlich gehandelt.]

Sonder:

Sonderbare Ordnung.

Sagwörter nemen zu sich Nannwörter / entweder bloß oder
vermittelst Nebenwörter.

Blos.

- 1. Ein jedes Sagwort / kan zu sich nehmen sein Ursprungenes Nannwort.
  - 2. Sagwörter 11. Veränderung / so ein zugefügte wirkliche bedeutung haben / können zu sich nehmen zwey Nannwörter.
- [Desgleichen die Sagwörter / so da bedeuten Lehren / Anmelden / הוריע לפר
בשר הגיר]

Vermittelst Nebenwörter / als

- ל die da bedeuten {
  - 1. Angstigen הציר הציק
  - 2. Grüßen שאל לשלום
  - 3. Rüssen הקב נשק [bisweilen auch אה]
  - 4. Verzeihen סלח נשא
  - 5. wenns Haben bedeut. היה

ל wird oft überflüssiger weise beigeordnet / als לך לה / הלה לו :

- ל oder אה die bedeuten {

Helffen / עזר הושיע	Berachten / בנה
Heilen רפא	Ehren / כבד
Fragen שאל	Zulassen / נתן נפש הניח
Nannen קרא	Überweltigen / [מ mit צום] יכל
Ruffen קרא	Gedenccken oder vergessen /
Betriegen / השיא	שכח זכר

ל oder ב — האמן

ל oder ב oder על — Spotten/Verlachen / לעג הלעג שחק צחק
teuschen. התעלל החל הלעיב

ל על אל — Warten / כתל חכה יחל קנה

- ב — {
  - Behlen/Verwerfen / פאס בחר
  - Schelten / העיר : Warnen / נער
  - Riechen / הריח : Begegnen / פגע פגש [אה mit קרה]
  - Nöthigen / פצר
  - Ergreifen / halten / החזיק אחז
  - Mißgönnen / קינא

ב — { Wolgefallen / חשק חפץ רצה [אבה mit einm Unbezillten.]
Eckel / Verdriessen / גקוט קיץ

ב אל — Gehorchen שמע

ב אל — Anhangen דבק אחרי אל ב

ב אל — { Trauen בטח
Zürnen קצף אנה פעם זעם
Aufmercken / בין השקיל הקשיב

ב על — { Versündigen / חטא
Abtrännig werden קשר מרר פשע פרר מעל כגה
[את אנה מרה סנו מרר]

Liegen und Leugnen / כחש שקר

Steuren / נסמך גשעו

Reiten / רכב

Freuen / גיל עלו שמח שוש

ב — Abhalten / Berauben / Abthun / Unterscheid / יע.

ב beneben ein andern Mannwort -- Verbergen : כפה כחר הסתיר העלים

ב מפני — Föchten / פחד גור תרר ירא

ב מ — Ueberfluß oder Mangel / אחר שבע מלא

ב מ — Rechen / גקם על את ב מ

על — Decken / Beschirmen / סנד חפף גנו סכד

על — Erbarmen / רחם חנו : Schonem / קמל חוס

אח — { Segnen / Fluchen / קבב גקב ארר ברד

אח — { Dienen / שרת עבר

אח — { Antworten / השיב ענה

אח — { Gebieten / צנה

Vorlest - wird verwandelt in :

Left - wird verwandelt nur im Besitzstand.

הּ wird verwandelt in ח

ממלכה und ממלכת
ממלכת ממלכת ממלכות

- Einsilbige von Doppelter Wurzel gehen wie לב

- am end wird verwandelt in Scheva [und vor כם 7 in Saggol.]

הּ wird weggeworfen.

[ausgenommen den Besitzstand.]

מלך ist die gemäine form.

Nach קבר gehen diese: פצע פרץ פשע פתח צמח קרב רכב שכר ספר נברר רשת

Item Mangelh. Vnzilhaftweise / זע.

יּ wird verwandelt in י

- Einsilbigenemen zu sich Dagges.
Von gedoppelter wurzel.

יּ Einsilbige von doppelter wurzel / gehen wie הק

Holem wird verwandelt in Scheva / und vor ein andern Scheva in Komez.

יּ Diese הם הו הם הו behalten alzeit die Puncten des Besitzstands / wenn er verwandelt wird.

Die Geschlechtwandlung helt sich nach den Nachgeheffeten mit Einziger Zahl.

Nach.

Nachgehafft Besizstand Wlos

Nachgehafft Besizstand Wlos.

דבר	דבר	דבר	קרוב	קרוב	קרוב	
דברי	דברי	דברים	קרובי	קרובי	קרובים	
ברכת	ברכת	ברכה	שפחת	שפחת	שפחה	ה am end
	ברכות	ברכות	שפחת	שפחת	שפחות	Weiblich φer.
לב	לב	לב	עבר	עבר	עבר	am end.
לב	לבי	לבים	עברי	עברי	עברים	
			מקנ	מקנה	מקנה	ה am end.
			מקנ	מקני	מקנים	
קבר	קבר	קבר	מלך	מלך	מלך	} v v
קברי	קברי	קברים	מלכי	מלכי	מלכים	
עם	עם	עם	איל	איל	איל	
עם	עמי	עמים	איל	אילי	אילים	
רב	רב	רב	קמצ	קמצ	קמצ	ו
רבי	רבי	רבנים	קמצ	קמצ	קמצים	

Sonder

Rest der Hebräischen
Sonderbare Vurrichtige Mannwörter.

פּה פּי פּי פּי פּים סוּחַ פּיוח	אב אבִי אבִי אבֹת אבֹת	אבִי אבִי אבֹת אבֹת	אבִי אבִי אבֹת אבֹת
כּלִי כּלִי כּלִים כּלִים	אחִי אחִי אחִים אחִים	אחִי אחִי אחִים אחִים	אחִי אחִי אחִים אחִים
בֵּית בֵּית בֵּתִים בֵּתִים	אִשׁ אִשׁ אִשִּׁים אִשִּׁים	אִשׁ אִשׁ אִשִּׁים אִשִּׁים	אִשׁ אִשׁ אִשִּׁים אִשִּׁים
עֵיר עֵיר עֵרִים עֵרִים	בֵּן בֵּן בָּנִים בָּנִים	בֵּן בֵּן בָּנִים בָּנִים	בֵּן בֵּן בָּנִים בָּנִים
רֹאשׁ רֹאשׁ רֹאשִׁים רֹאשִׁים	בֵּת בֵּת בָּנוֹת בָּנוֹת	בֵּת בֵּת בָּנוֹת בָּנוֹת	בֵּת בֵּת בָּנוֹת בָּנוֹת
	אִמָּה אִמָּה אִמּוֹת אִמּוֹת	אִמָּה אִמָּה אִמּוֹת אִמּוֹת	אִמָּה אִמָּה אִמּוֹת אִמּוֹת
	שֵׁם שֵׁם שְׁמוֹת שְׁמוֹת	שֵׁם שֵׁם שְׁמוֹת שְׁמוֹת	שֵׁם שֵׁם שְׁמוֹת שְׁמוֹת

Nachgeheffete der Sagwörter.

Tafel ein der Nachgeheffeten / wie sie Sagwörtern angehenckt werden.

Nemlich / eben wie ahn Einzige Männ. wörter.

Ausgenommen /

יָ mit den übrigen. יָ mit Vergangener Zeit

יָ mit den übrigen. יָ mit Vergangener Zeit

יָ mit Künftiger und Anderw. יָ mit Vergangener Zeit.

יָ mit Künftiger und Anderweise. יָ mit Vergangener Zeit / Unbesitzer weise / und Sagwörter.

¶ Wann aber das Sagwort sich auf ein Selblaut ändert / so bedarf man nichts andern vorhergehen. den Puncten / als / צִיְתִיק

Verfürung d Puncten wegen d Nachgeheffeten / (und ebenmässig wegen d zugefesten silben הַ und יְ : הַ

Dann } - lestohn eins / wird verwandelt in Scheva [das lest aber bleibt durch alle Personen.]

- lest wird verwandelt in Scheva [und vor כֵּן כִּן הֵן in Saggol.]

Solem wird allenthalben in Scheva verwandelt.

[und so noch ein ander Scheva folgt / in ein Komez.]

הַ wird weggeworffen.

הַ wird verwandelt in הַ :

- lest wird verwandelt in Komez.

¶ In Unbesitzer weise i. Veränderung geschicht ein Versetzung /

פָּקְדִי פָּקְדִי אוֹד פָּקְדִי (פָּקְדִי אִיט)

פָּקְדִים פָּקְדִים פָּקְדִים אוֹד פָּקְדִים

פָּקְדִים פָּקְדִים פָּקְדִים אוֹד פָּקְדִים

Also auch in der Anderweise i. Veränderung / als /

פָּקְדִי פָּקְדִי אוֹד פָּקְדִי פָּקְדִי

פָּקְדִים

¶ Es geschicht auch eine Verwandlung in d Anderweise 2. Veränderung / als :

הַפָּקְדִי הַפָּקְדִי הַפָּקְדִי (אִיט הַפָּקְדִי)

הַפָּקְדִים

Die Künftige Zeit und Anderweise / die sich auf ein Pattah oder Komez ändert / behalten ein Komez wegen der Nachgeheffeten / durch alle Personen hindurch / als :

יִמְצָאָה יִשְׁאַלְהוּ שְׂמֵעֵי סְחָרִיָּה

יִמְצָאָה יִשְׁאַלְהוּ שְׂמֵעֵי סְחָרִיָּה

c ij Nachs

Rest der Hebräischen
Nachgeheftete der Nebenwörter.

Weibliche.			Weibliche.	
	אלי	אל		בי
	אלינו			בנו
אליך	אליך			בך (בך)
כן	אליכם			בכם
אליה	אליו			בו
הו	אליהם		בהם (בם)	
	אתי	את		כמני
	אתנו			כמנו
אתך	אתך (אתך)			כמך
כן	אתכם			כמכן
אתה	אתו			כמה
אתו	אתם		הו	
	אתי	את (mit)		לי
	אתנו			לנו
אתך	אתך (אתך)			לך (לך)
כן	אתכם			לכם
אתה	אתו			לו
אתו	אתם		להם	
	אחרי	אחר		ממני
	אחרינו			ממנו
אחריך	אחריך			ממך
כן	אחריכם			ממכן
אחריה	אחריו			ממנה
הו	אחריהם		מהו	

Nachge

Der Puncten

Sonderbar

1. In Sagwörtern. Das Wandelwan Künfriger Zeit ändert und wirft weg. *
2. In der I. Veränderung. Etliche wurzeln ändern sich auf ein Zere. Sehr wenig auf ein Zolem. [Beide sind gemeinlich Selbhaftend. In selbigen ist d. s. Sagwörtwort der wurzel gleich.]
3. Wenn der dritt wurzelbuchstab ist K / so wird die Vergangene Zeit verändert durch (K) anstatt des Pattah.
[In andern Veränderungen durch (K) Desgleichen auch אֵלֶּךָ אֲמַרְתָּ וְיָרָא וְיָנֵא]
4. Wenn der dritt wurzelbuchstab ist K / So wird er in Künfriger Zeit und der Anderweise / geändert auf ein (K)
5. Wenn der dritt wurzelbuchstab ist קנה / oder der zwäit ein Kälbuchstab (קנה) So wird er in Künfriger Zeit / und der Anderweise / geändert auff ein Pattah.
6. Erstwurzelbuchstab K feht sich in sechs Sagwörtern mit einem Zolem ahn.
(אָבָה אָבָה אָבָה אָבָה אָבָה אָבָה)
7. In übrigen Veränderungen. Die ändung Zire wird oft verwechselt mit Zere / und die ändung Zere mit Pattah.
8. Vom Accent. Schied Accent ändert die kurze Selblant in lange / (Pattah und Saggol in Komez / Komez in Zolem) das Scheva setzt er wider in sein ursprung.
Zergegen / die überzwerch Lint ändert die lange in kurze. (Zere in Saggol / Zolem in Komez) ausgenommen תי :

¶ Auf

Rest der Hebräischen

Aufs zusammengesetzte Scheva / Ausnehmungen.

¶ Anstatt des Einfachen Scheva / wird genommen (..)

1. In der Einzig Ersterperson der Künftigen 1. Veränderung / als — אַעֲבֹר
2. In der Künftigen 1. Veränderung / so auf ein Pattah ausgehet — תִּחֲזֹק
3. In der Ander : und Unbesizten weise / deren somit א anfaben / — אֲבֹל
[Auch in Künftiger Zeit / ohn in sechs zuvor erzehlten.]
4. In Vergangener Zeit 2. Veränderung — הֶעֱבִיר
5. In Vergangener Zeit und SagWännwort Leidender 1. Veränderung — נֶעְבַּר
6. In wenig andern / so das Wortbuch außweiset / als /
אֱלֹהִים אֵמֶת אֱמוּנָה בְּאֵרוֹת הַיּוֹת :

¶ Anstatt des Einfachtigen Scheva / wird genommen (..)

1. In Leidender 2. Veränderung — הֶעֱבִיר
2. In dieser Wännworts Form קִמַּץ — אֱהִלּוּ
3. In wenig andern / als אֲנִי חֲרִי חֲלִי

Anmerckungen.

- I. Kälbuchstaben (החע) wenn sie seind Dritte in der wurzel / behalten das einfach Scheva / als — שִׁמְעָתִי
  - II. Kälbuchstaben machen ihnen den vorhergehenden kurzen Selblaut ähnlich / als — הָאֵמֶן תִּחֲזֹק תֶּעֱבֹר
  - III. Oftt geschicht ein Einziehung oder Abfärzung / daß solch ähnligkeit gestämpelt wird unter dem Kälbuchstaben — הֶעֱתִיק יַעֲתֹר
  - IV. Kälbuchstaben / wenn noch ein Scheva flugs hernach folgt / verliren das Scheva aus dem zusammengesetzten / — יִהְיֶהוּ יַעֲבֹרוּ
- ¶ Selten wird das zusammengesetz Scheva unter andern / als Kälbuchstaben / gefunden / als / — יִהְיֶהוּ מְבֹרָכִיךָ וְהָב לְקַחָהּ
- [Disß geschicht bißweilen unter gedoppelten buchstaben / und unter dem ך mehr als unter andern.]

*Aufs

Sprachkunst.
* Aufs Wandelwau Exempel.

Endere End. Nitic in Zere	Endere Langen Selblaut am end in ein kurzen! (wenn ein langer vorhergehet.)	Wirffeweg ה	
יבדיל -- ויבדל	יקום -- ויקם	יגלה -- ויגל	
יצמיח -- ויצמח	יקים -- ויקם	יפתה -- ויפת	
	יקומם -- ויקומם	ישתה -- וישת	
	יגל -- ויגל	יגלה -- ויגל	
	יגל -- ויגל	ישקה -- וישק	
	יברך -- ויברך	יגלה -- ויגל	
	ישאר -- וישאר	יתגלה -- ויתגל	
	תגוח -- ותגח	יגלה -- ויגל	
	יריח -- וירח	In Kälbuchstaben.	
	יסיר -- ויסר	יעשה -- ויעש	
	¶ Ausgenommen	יחצה -- ויחץ	
	1. Erstperson Einzig/	ישעה -- וישע	
	2. Ausgehend auf א:	Sonderliche:	
	אקים -- ואקים	יראה -- וירא	
	יבא -- ויבא	יחרה -- ויחר	
		יחנה -- ויחן	

D 9. Zu

9. In Zusammensetzung der Vorgeheffeten.

וְכֵן שְׁוָא שְׁוָא Scheva ist der ordentliche Punct.

וְכֵן שְׁוָא שְׁוָא Wann noch ein ander Scheva folgt / wird ein Klein Hirc drauß.
[Und auß dem ו ein ו]

וְכֵן שְׁוָא שְׁוָא Wann ein ו folgen sol / wird ein groß Hirc drauß.

וְכֵן שְׁוָא שְׁוָא } Wann ein zusammengesetz Scheva folgt / wirds demselben ähn-
וְכֵן שְׁוָא שְׁוָא } lich gemacht.
וְכֵן שְׁוָא שְׁוָא }

במב וְכֵן שְׁוָא Wann ein Leffenbuchstab folgt / wird ein ו drauß.

וְכֵן שְׁוָא Wann ein Wandelwau Käntziger zeit / hat ein Pattah samt ein Dagges.

וְכֵן שְׁוָא Wann zwischen zweien Männwörtern hat Kamez / so ein Accent folgt.

וְכֵן שְׁוָא וְכֵן שְׁוָא וְכֵן שְׁוָא Werffen das Zeigend ה weg / und nehmen sein Puncten.

וְכֵן שְׁוָא Hirc samt ein Dagges / ist der ordentliche Punct.

וְכֵן שְׁוָא Wird ein Zere drauß / wenn ein Kälbuchstab oder ה folgt.

וְכֵן שְׁוָא Pattah samt ein Dagges / ist der ordentliche Punct.

וְכֵן שְׁוָא Wann ein He / Zeth / Schevir Jod folgt / ist ein bloß Pattah.

וְכֵן שְׁוָא Wann ein Aleph / Ain / Resch folgt / wird ein Kamez drauß.

וְכֵן שְׁוָא Wann ein He / Zeth / Ain folgt mit ein Kamez / wird ein Säggold drauß.

וְכֵן שְׁוָא Fragend He / Hat ein Hateph Pattah. Wo ein Scheva folget / ein bloß Pattah.
Wenn ein Kälbuchstab folgt / ist dem zeigenden He gleich.

Exem:

Sprachkunst.
Exempel der Vorgeheffteteten.

וְחֶשֶׁךְ כְּאֶחָד לְכֹל בְּרֵאשִׁית
וְרִבּוֹ כְּדַמּוֹתָנוּ לִפְנֵי בְרִיקָע

[Ausgenomen] וְיִהְיֶה כִּימֵי כִּי הָיָה לִיהְוֶה בִּיהוֶה

[Ausgenomen] וְאֲנִי כְּאִשֶׁר לַעֲבֹד בְּחִלּוֹם [לארְנִי בְּאֲרָנִי]
[Ausgenomen] וְאֱלֹהִים לְאֱלֹהִים כְּאֱלֹהִים בְּאֱלֹהִים

וּבֵין וּמְכַל וּפְרוֹ
וַיֹּאמֶר

קִיץ וְחֶרֶף קָר וְחַם

בְּיוֹם כְּצַדִּיק לִפְתַּח כְּחֹל לְחֶשֶׁךְ לְרִיקָע

מְכַל

מֵאֲרָם מִחֲטוֹת מַעֲשׂוֹת מֵרַב

הַשָּׁמַיִם הַלַּיְלָה

הַחֶלֶד הַחֶרֶב הַיְקוּם

הָאֲרָם הָעוֹף הָרֶמֶשׂ

הַחַרְבִּים הַחֶרֶבָה הָעָרִים

הַלֵּא הַשֶּׁמֶר הַמְּכַסֶּה

F I N I S.

